

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Ельвіра ЛУЗІК
«___» _____ 2023 р

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

**Тема: «Креативність у професійному становленні майбутнього
практичного психолога»**

Виконавець: студентка групи ПП-501-Бз Діана Олександрівна ХРИСТЕНКО

Керівник: PhD, доцент Катерина Сергіївна БАЛАХТАР

Нормоконтролер: _____ Тамара МИХЕСВА

КИЇВ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра педагогіки та психології професійної освіти
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

« » _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Діани Олександрівни ХРИСТЕНКО

1. Тема кваліфікаційної роботи «Креативність у професійному становленні майбутнього практичного психолога» затверджена наказом ректора від «06» грудня 2022р. № 2297/ст.
2. Термін виконання роботи: з 03.01.2023 р. до 28.02.2023 р.
3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до першого та другого розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 65 сторінок, з них обсяг основного тексту 36 сторінок, список використаних джерел нараховує 56 позиції.
4. Зміст пояснювальної записки: Вступ; Розділ 1. Теоретичні засади розвитку креативності у професійному становленні майбутніх практичних психологів; Висновки до першого розділу; Розділ 2. Емпіричне дослідження впливу креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога; Висновки до другого розділу; Висновки; Список використаних джерел та літератури; Додатки.

5. Перелік обов'язкового графічного матеріалу: кваліфікаційна робота містить 2 таблиці і 4 рисунки.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	03.01.2023	03.01.2023
2.	Формулювання теми, мети, завдань дослідження. Написання вступу. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	09.01.2023	10.01.2023
3.	Написання першого розділу. Подання керівникові на перевірку	16.01.2023	20.01.2023
4.	Написання другого розділу. Подання керівникові на перевірку	23.01.2023	11.02.2023
5.	Оформлення роботи. Подання керівникові на перевірку	26.01.2023	14.02.2023
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	09.02.2023	14.02.2023
7.	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	11.02.2023	14.02.2023
8.	Подання остаточного варіанта роботи на кафедру для перевірки на академічну доброчесність	15.02.2023	15.02.2023
9.	Подання кваліфікаційної роботи на рецензування	20.02.2023	20.02.2023
10	Захист роботи	27- 28.02.2023	27-28.02.2023

7. Дата видачі завдання: «03» січня 2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Катерина БАЛАХТАР

(підпис керівника)

(П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Діана ХРИСТЕНКО

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Креативність у професійному становленні майбутнього практичного психолога» містить:

65 сторінок, 2 таблиці, 4 рисунки, 56 використаних джерела та літератури, 5 додатків.

Об'єкт: професійне становлення як психологічний феномен..

Предмет: вплив креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога.

Мета: теоретично обґрунтувати та практично дослідити вплив креативності на розвиток особистості у процесі професійної самореалізації

Завдання дослідження:

– розглянути теоретичні аспекти вивчення професійного становлення як продуктивного процесу розвитку і саморозвитку особистості;

– на основі теоретичного аналізу виокремити особливості розвитку креативності та реалізації креативного потенціалу для професійного розвитку;

– емпірично дослідити вплив креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога;

– розробити методичні рекомендації щодо підвищення рівня креативності майбутніх практичних психологів.

Методи дослідження:

– *теоретичний аналіз* психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, а саме: розкриття поняття професійне становлення, креативність, розвитку та впливу креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога;

– *емпіричні:* психодіагностичні методики, що дозволили виявити рівень креативності та креативного потенціалу (*Тест «Діагностика креативного потенціалу та креативності»*); дослідити змістовий компонент потреби у становленні, усвідомленості і керованості процесу особистісних

змін, вдосконалення у професійній діяльності майбутнього практичного психолога (*Міні-анкета «Дієвість становлення особистості фахівця у сфері практичної психології»*) (Модифікований варіант міні-анкети В. Балахтар); та визначити розуміння основних понять, взаємозв'язок креативності та професійного становлення майбутнього практичного психолога, а також вплив креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога (методика незавершених речень);

– *математично-статистичні методи* (пошук первинних статистик, дисперсійний аналіз та ін.). Статистична обробка даних і графічна презентація результатів дослідження реалізувалась з використанням програми Google Forms SPSS.

Практичне значення даного дослідження визначається тим, що отримані результати і висновки можуть використовуватися як психодіагностичні орієнтири в процесі розробки конкретних методичних рекомендацій щодо розвитку креативності та її впливу на професійне становлення майбутнього практичного психолога. Зроблені у кваліфікаційній роботі теоретичні висновки можуть використовуватись з метою підвищення рівня креативності майбутніх практичних психологів, в процесі викладання навчальних курсів у закладах вищої освіти, на курсах підвищення кваліфікації, перепідготовки тощо.

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ, КРЕАТИВНІСТЬ, КРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ВПЛИВ КРЕАТИВНОСТІ НА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ, ЦІЛІ ЖИТТЯ, САМОРОЗВИТОК.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ.....	11
1.1. Професійне становлення як продуктивний процес розвитку і саморозвитку особистості	11
1.2. Особливості розвитку креативності і реалізації креативного потенціалу у процесі професійної підготовки здобувачів закладів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія», освітньо-професійної програми «Практична психологія».....	18
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2.....	28
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ	28
КРЕАТИВНОСТІ НА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА.....	28
2.1. Організація дослідження та обґрунтування вибору діагностичних методик.....	28
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів.....	32
2.3. Методичні рекомендації щодо розвитку креативності та її впливу на професійне становлення майбутнього практичного психолога.....	37
Висновки до другого розділу.....	40
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43
ДОДАТКИ.....	49

ВСТУП

Постановка проблеми та її актуальність. Проблема становлення особистості, професійної та особистісної самореалізації у складних умовах реального часу набуває надважливої ваги. Оскільки на сучасному етапі розвитку психологічної науки людина характеризується як активна самовизначена особа, суб'єкт, агент власного життя, самодостатня, професійно реалізована особистість. Крім того, термін професійна самореалізація означає розвиток готовності особистості до саморозвитку, прояв нахилів і здібностей, які передбачають врівноваженість і гармонійний розвиток різних сторін особистості із застосуванням адекватних зусиль для розширення особистісного потенціалу. Тобто професійна самореалізація – це не що інше, як перетворення можливостей особистості у реальність та розвиток професійних якостей та потенціалу.

Водночас, психологи десятиліттями вивчали зв'язок між креативністю та розвитком особистості. Незважаючи на те, що аспекти особистості були теоретизовані, розчленовані, порівнювані, повторно теоретизовані та, зрештою, закріпилися з часом (наприклад, Barron & Harrington, 1981), в той самий момент креативність як фактор впливу на професійний розвиток особистості була менш дослідженою. Це може бути через те, що теорії розвитку особистості, хоч і різноманітні, за останні два десятиліття вони значною мірою фокусувалися на рівні оцінки та самооцінки особистості (Costa & McCrae, 2008, с. 48).

Психологами широко проаналізований позитивний вплив креативності на особистість людини. Зокрема, у освітньому просторі, викладачі закладів вищої освіти повинні бути креативними, тобто «здатними працювати у кризових умовах реального часу, адекватно реагувати на виклики, активізувати власний креативний потенціал, щоб сучасний випускник закладу вищої освіти був готовий виконати нові несподівані професійні завдання, які перевищують набуті знання та досвід і потребують від них

нестандартних креативних рішень» (Брюховецька, Горова, Пінчук, 2020) і, як наслідок прищеплювати та розвивати креативність у здобувачів. Прикладами розвитку креативності можуть бути розповсюджені практики арт-терапії, техніки мозкового штурму, техніки самоорганізації, терапії шляхом прослуховування та програвання музики та багато інших.

В той самий час, вплив таких практик та креативності особистості недостатньо вивчений в контексті професійного становлення. Крім того, робота в більшості людей займає половину їхнього життя, а, якщо виключити час, який людина витрачає на сон та відпочинок, то й більше.

Оскільки, теоретичних та емпіричних досліджень впливу креативності на професійне становлення майбутній практичних психологів відносно небагато, то зазначене вище і визначає *актуальність* теми дослідження: **«Креативність у професійному становленні майбутнього практичного психолога»**.

Об'єктом дослідження є професійне становлення як психологічний феномен.

Предметом дослідження є вплив креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному дослідженні впливу креативності на розвиток особистості у процесі професійної самореалізації.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі **основні завдання**:

- розглянути теоретичні аспекти вивчення професійного становлення як продуктивного процесу розвитку і саморозвитку особистості;
- на основі теоретичного аналізу виокремити особливості розвитку креативності та реалізації креативного потенціалу для професійного розвитку;
- емпірично дослідити вплив креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога;

– розробити методичні рекомендації щодо підвищення рівня креативності майбутніх практичних психологів.

Експериментальна база дослідження: Національний авіаційний університет. Вибірку становлять 48 респондентів різного віку, а саме здобувачі за освітнім рівнем «Бакалавр» (від 17 до понад 23 років), які розподілялись залежно від курсу, статі, місця проживання.

Для реалізації поставленої мети, було доцільним використовувати наступні **методи дослідження:**

– *теоретичний аналіз* психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, а саме: розкриття поняття професійне становлення, креативність, розвитку та впливу креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога;

– *емпіричні:* психодіагностичні методиками, що дозволили виявити рівень креативності та креативного потенціалу (*Тест «Діагностика креативного потенціалу та креативності»*); дослідити змістовий компонент потреби у становленні, усвідомленості і керованості процесу особистісних змін, вдосконалення у професійній діяльності майбутнього практичного психолога (*Міні-анкета «Дієвість становлення особистості фахівця у сфері практичної психології»*) (Модифікований варіант міні-анкети В. Балахтар); та визначити розуміння основних понять, взаємозв'язок креативності та професійного становлення майбутнього практичного психолога, а також вплив креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога (методика незавершених речень);

– *математично-статистичні методи* (пошук первинних статистик, дисперсійний аналіз та ін.). Статистична обробка даних і графічна презентація результатів дослідження реалізувалась з використанням програми Google Forms.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в можливості використання авторських практичних рекомендацій для розвитку

особистості, а також, результати добірки інформації можна використовувати для подальших, більш поглиблених та вузьких досліджень.

Структуру кваліфікаційної роботи обумовлює і визначає специфіка обраної теми, її актуальність, поставлена мета та основні завдання емпіричного дослідження. Робота містить вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел та літератури (56 найменувань, 30 з яких – іноземною мовою). Повний обсяг кваліфікаційної роботи – 65 сторінок, з них – 36 сторінок основного обсягу. Текст кваліфікаційної містить 2 таблиці, 4 рисунки і доповнений 5 додатками.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

1.1. Професійне становлення як продуктивний процес розвитку і саморозвитку особистості

Проблема професійного становлення конкурентноспроможного фахівця наразі набуває вагомого значення. Адже сучасна система вищої освіти повинна сприяти забезпеченню відповідних умов для підготовки компетентного фахівця, орієнтованого на постійний професійний розвиток, самовдосконалення, що забезпечить у подальшому високий рівень конкурентоспроможності, продуктивності професійної діяльності і як наслідок – кар'єрне зростання та самореалізацію. Професійне становлення фахівця – це динамічний процес «формування» особистості відповідної діяльності, що забезпечує навчання, керівництво, професійну компетентність та професійні важливі якості розвитку професійно значущих психофізіологічних властивостей, пошук оптимальних методів якісного та креативного виконання відповідної професійної діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей людини (Дружиніна, 2011).

Професійне становлення є частиною онтогенезу людини, охоплює період початку формування професійних намірів до завершення професійного життя. Як зазначає Максименко (1998), сутність професійного становлення полягає в тому, що індивід, прийнявши на себе професійну роль, лише розпочинає освоєння функціонального змісту професійної діяльності. При цьому процес професійного розвитку є нерівномірним і гетерохронним, що пов'язано зі станом нестійкості та втрати рівноваги.

Під професійним становленням фахівця розуміють процес прогресивної зміни його особистості внаслідок соціальних впливів,

професійної діяльності і власної активності, спрямованої на самовдосконалення і самоздійснення. Становлення обов'язково передбачає потребу у розвитку і саморозвитку, можливість і реальність її задоволення, а також потребу у професійному самозбереженні (Кокун, 2012, с. 12). Професійне становлення – це формування професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей і їх інтеграція, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності у відповідності до індивідуально-психологічних особливостей людини (Кокун, 2012, с. 12).

У більшості авторів поняття «професійний розвиток» вживається в якості синонімічного до поняття «професійне становлення». На нашу думку, поняття «професійне становлення» є ширшим за «професійний розвиток», який можна вважати за основний, але не єдиний компонент професійного становлення фахівця.

Становлення особистості фахівця – це індивідуально-специфічний перманентний цілісний процес розгортання взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою та оточуючим світом потенцій у систему характерних ознак і форм їх прояву (в якому відображено суб'єктну сутність і суб'єктну позицію фахівця), зумовлений потребами у самовизначенні, самоефективності, саморегуляції, самостваленні, самовдосконаленні, саморозвитку й самоактуалізації, внаслідок якого фахівець стає конкурентоспроможним на ринку праці за умови збереження позитивного внутрішнього психоенергетичного потенціалу й гармонії, несе відповідальність за наслідки своїх дій, результати професійної діяльності (Балахтар, 2021, с. 8)

Основним протиріччям, домінуючим у розвитку особистості, є протиріччя між властивостями, якостями особистості і об'єктивними вимогами професійної діяльності. У цьому сенсі не вся професійна діяльність розвиває особистість. Є такі види професійної діяльності, які збагачують

особу, і навпаки, знищують її. Багато залежить від самої людини, від її взаємовідносин із аспектами професійної діяльності.

На думку Білухи, Дейниченко та Кухар (2022), успішність професійного становлення студента залежить від власної активності та наявності відповідних мотивів, які визначають різні рівні активностей в навчально-професійній діяльності, а саме вищий (навчально-професійна діяльність сприяє креативності та задоволенню) та виконавчий (здобувач є «споживачем культури», який наслідує наставника) рівні.

Кокурн (2009) зазначає, що професійне становлення здобувача під час навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом у його соціалізації, де провідним видом діяльності стає навчально-професійна. Варто наголосити, що професійна підготовка у закладах вищої освіти майбутніх практичних психологів охоплює надбання фундаментальних основ їх професійного простору, тобто тієї системи цінностей, світогляду, практичного досвіду, які необхідні для ефективної професійної діяльності. Навчально-виховний процес у закладі вищої освіти є певною системою соціальнопсихологічної взаємодії, яка забезпечує передачу знань, формування професійних умінь і навичок, розвиток професійного світосприйняття, засвоєння професійних знань студентами.

Загалом, увесь процес професійного розвитку, як зазначає Дружиніна (2011) можна розділити на три великі етапи, а саме: професійне самовизначення і вибір професії (зародження того, що виступає потім як професійна компетентність і ефективність); професійне становлення (безпосереднє формування професійної компетентності); та професійне вдосконалення.

Звичайно, у житті людина зіштовхується з різними типами самовизначення, не тільки професійними, а й різного плану самовизначень, а саме:

- встановлення людиною своїх особливостей, якостей, здібностей;
- вибір критеріїв та параметрів самооцінювання;

- визначення в себе характеристик, які підходять обраним критеріям і нормам, прийняття або неприйняття себе;
- планування своїх цілей, планів;
- зміна ціннісних орієнтирів та переосмислення існуючих критеріїв самооцінки;
- пересамовизначення – людина перелаштовує себе заново приймати або не приймати.

Самовизначення – дуже динамічний процес. Людина то підвищує рівень критеріїв, то знижує його в залежності від своїх досягнень, рівня домагань, обставин.

Динамічний взаємозв'язок між професійним досвідом і характеристиками особистості протягом тривалого часу цікавить як соціологів, так і психологів (наприклад, Kohn & Schooler, 1982, с. 154; Roberts et al., 2003, с. 45).

Професійна успішність найчастіше визначається як: «зовнішні та внутрішні результати або досягнення, які люди нагромадили в результаті свого досвіду роботи» (Judge, 1995, с. 87-89). Зовнішніми результатами є фокус на об'єктивні та зовнішні результати, такі як зарплата чи підвищення на посаді (London і Stumpf, 1982, с. 32). Для внутрішніх досягнень, які люди нагромадили, існує зосередження на суб'єктивних результатах, таких як задоволеність кар'єрою чи роботою (Greenhaus, Parasuraman, and Wormley, 1990, с. 56). Для вимірювання важливо використовувати обидва показники професійної успішності, тому що вони вимірюють різні аспекти кар'єрного успіху і можуть бути під впливом різних факторів (Bray and Howard, 1980, с. 211-215)

Психологи визначили психологічні передумови професійного розвитку, успіху та кар'єрних траєкторій (Judge & Hurst, 2007, с. 145; Lyubomirsky, King, & Diener, 2005, с 3-4). Попередні емпіричні дослідження показують, що людина з більшим людським капіталом, досвідом має в середньому більший успіх у кар'єрі, ніж інші особи (Hanushek and Woessmann, 2008, с. 87).

Однак, робота — це більше, ніж просто джерело доходу; вона часто стає основним аспектом ідентичності, сприяючи розвитку нових навичок і формуванню стійких нахилів для розвитку. І справді, як зовнішні, так і внутрішні аспекти успіху в кар'єрі мають вплив на зміну особистості (наприклад, Roberts, Caspi, & Moffitt, 2003, с. 156; Scollon & Diener, 2006, с. 45).

Успіх у кар'єрі можна починати вивчати ще зі шкільного віку, коли успіх у навчанні сприймається як головна оцінка успішності підлітка. Наприклад, негативна та позитивна емоційність, виміряна у віці 16-18 років, пов'язана з нижчими та вищими професійними досягненнями, відповідно, до 26 років, а зменшення негативної емоційності та збільшення позитивної емоційності протягом цього періоду часу пов'язані з вищими професійними досягненнями у віці 26 років (Roberts et al., 2003, с. 167).

Успіх у кар'єрі та розвиток особистості продовжують бути пов'язаними протягом усього дорослого життя. Наприклад, чоловіки з самостійною особистою орієнтацією отримують вищу зарплату протягом десяти років (Kohn & Schooler, 1982, с. 352), а підвищення емоційної стабільності в середньому дорослому віці пов'язане з роботою, яку вони сприймають як значиму (Brousseau & Prince, 1981, с. 168). У невеликій вибірці освічених жінок більший успіх у кар'єрі у віці від 27 до 43 років був пов'язаний зі збільшенням свободи волі та дотримання. Scollon і Diener (2006, с. 157) виявили, що в міру зростання задоволеності роботою нейротизм зменшувався, а екстраверсія зростала, незалежно від етапу кар'єри людини. Ці дослідження підтверджують взаємний вплив як зовнішніх, так і внутрішніх аспектів успіху в кар'єрі та деяких особистісних рис протягом часу роботи людини.

Особистість часто вважали відносно стабільною, а зміни відбувалися через природне вікове дозрівання мозку та зміни експресії генів протягом життя або через зміни в хімії та структурі мозку внаслідок екстремальних або травматичних подій навколишнього середовища (McCrae & Costa, 2003, с.

65). Інші дослідники стверджували, що навколишнє середовище, особливо інвестиції в соціальні інститути, такі як робота та шлюб, відіграють значну роль у розвитку особистості протягом усього життя (наприклад, Roberts, Wood, & Smith, 2005, с. 182). Нинішні результати вказують на те, що один із таких аспектів навколишнього середовища впливає на розвиток особистості: у тих, хто отримує вищі доходи, невротизм знижується. Цей висновок суперечить концепції FFM, яка стверджує, що середовище матиме незначний вплив на зміну ознак (McCrae & Costa, 2003, с. 65). Однак слід зазначити, що розвитку особистості сприяє лише матеріальна винагорода за роботу, а не те, наскільки людина отримує задоволення від своєї роботи чи повсякденних реалій робочого середовища (Sutin & Costa, 2008, с. 177).

Гроші не можуть купити щастя чи благополуччя (Diener & Biswas-Diener, 2002, с. 128; Kahneman, Krueger, Schkade, Schwarz, & Stone, 2006, с. 240), але вони можуть зменшити диспозиційну схильність до негативних впливів і емоційного стресу. Зокрема, ті, хто заробляє більше грошей, демонструють зниження сприйнятливості до гніву, розчарування та озлобленості, схильності до депресії та нездатності контролювати бажання та бажання. Відсутність засобів для забезпечення базових потреб може спричинити велику кількість тривоги та почуття нікчемності; тому не дивно, що фінансова незалежність зменшує таку депресію та тривогу. Однак цей вплив доходу на невротизм, здається, справедливий лише на початкових етапах кар'єри.

У більш загальному плані особистість може формувати щоденний досвід роботи (Sutin & Costa, 2008, с. 178), але не її результат/винагороду. З часом особистість впливає на робоче середовище людини, наприклад, на її свободу приймати рішення, можливості використовувати навички та фізичні умови праці; однак ці характеристики роботи не формують особистість взаємно (Sutin & Costa, 2008, с. 178). Розвитку особистості у зрілому віці може сприяти грошова винагорода за роботу, а не суб'єктивна оцінка роботи чи умови праці.

Однією з умов успішного професійного становлення є формування та розвиток у майбутнього фахівця уявлень про себе як суб'єкта власної професійної діяльності, тобто конкретним баченням себе в професії через перетворення деякого суспільно виробленого еталона професії у її суб'єктивну особистісну модель.

Для успішного професійного розвитку майбутнього практичного психолога необхідною є наявність індивідуально-особистісних (внутрішніх) та соціокультурних (зовнішніх) факторів. Зокрема, внутрішні чинники активізують індивідуальні особливості людини, потребу у самореалізації, саморозвитку, психологічну готовність до праці, зовнішні суспільні відношення, характер професійної діяльності, професійні вимоги до індивіда. Підґрунтям самореалізації є наявність креативного потенціалу, тобто особливого динамізму усіх якостей і властивостей здобувача, здатних реалізуватися у конфетному креативному акті. Мить реалізації креативного потенціалу, залучення особистості до креативної діяльності пов'язана з механізмом внутрішньої активності суб'єкта, його креативною активністю, яка є основою вияву усіх потенційних сил людини та ґрунтується на спроможності здійснювати внутрішні можливості (цілі, наміри, задуми), тобто здатності самореалізуватися. Отже, діяльність є соціальною формою вияву креативної активності людини (Подольак, 2006).

Варто зазначити, що спілкування є також інтегруючою ланкою у процесі професійної підготовки майбутніх практичних психологів, адже саме під час вузівського етапу професійної підготовки завершується професійне самовизначення особистості, формування професійного світосприйняття, відшліфовуються професійні уміння і навички, набувається первинний професійний досвід. Все це здійснюється через безпосереднє спілкування викладача зі здобувачем, міжособистісні контакти всередині студентської групи.

Процес професійного становлення складний та багатогранний, який вимагає як від викладача закладу вищої освіти, так і від здобувача складної

роботи над формуванням системи професійно важливих знань, умінь, навичок, відповідного науково-культурного свідогляду. Важливим завданням виступає також розвиток цілісної, гармонійної особистості, орієнтованої на самопізнання та самозміни. Саме тому професійне становлення сучасного кваліфікованого майбутнього практичного психолога повинне будуватись на використанні особистісного підходу як психолого-педагогічного принципу організації профільної та професійної підготовки.

1.2. Особливості розвитку креативності і реалізації креативного потенціалу у процесі професійної підготовки здобувачів закладів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія», освітньо-професійної програми «Практична психологія».

Феномен креативності, як зазначають науковці (Т. Любарт (2009) та ін.), є процесом діяльності особистості, що має свій вияв, а саме продукт креативності. Проте, варто зазначити, що не кожний продукт можна вважати креативним, незважаючи на те, що він створювався за допомогою креативного процесу (Балахтар, 2021, с. 102). Креативний продукт є «результатом вияву креативності особистості. За своєю природою він може бути матеріальним та нематеріальним, за значенням суспільно значущим та особистісно значущим, серед критеріїв креативного продукту виокремлюємо оригінальність, осмисленість, придатність» (Шкабаріна, 2018, с. 37).

Ефективність розвитку креативності особистості залежить від багатьох чинників, серед яких найбільш суттєвими є вік людини, наявність середовища та спрямованого педагогічного впливу в різних соціокультурних установах. Вирішуючи кардинальні завдання виховання та розвитку особистості у різних видах соціально-культурної діяльності, організований педагогічний процес освітніх закладів впливає опосередковано на свідомість та поведінку студентів, формуючи їх світогляд, переконання, цінності, що виявляються у навчанні, спілкуванні, у сфері побуту та у відносинах з

оточуючими.

Під час ранньої юності всі сторони психічного розвитку перебувають у стадії активного переструктурування та формування. Це проявляється у підвищенні значущості системи особистісних цінностей, розвитку самосвідомості та самопізнання, які характеризуються виникненням рефлексії, усвідомленням власної мотивації та внутрішнього життя. Неоднозначність уявлень про себе та оточення, недостатньо адекватні судження про те, що відбувається, змушують молоду людину шукати нові шляхи в розумінні та прийнятті світу, свого місця в ньому.

Представники гуманістичної психології виділяють такі умови: зовнішні (забезпечення психологічної безпеки, відсутність оцінювання) та внутрішні (усвідомлення особистістю своєї безумовної цінності, відкритість нового досвіду, внутрішнє позитивне оцінювання креативності).

На сучасному етапі розвитку суспільства однією з основних функцій освіти є розвиток особистісних якостей людини, як найважливіший ресурс в сучасній економіці. Незважаючи на те, що одним із ключових чинників зростання професійного потенціалу є його креативна складова, в науці ще не склалося єдиної думки з приводу концептуалізації поняття креативності.

Guilford (1965, с. 298) визначає креативність як багатоцільову когнітивну креативну здатність, виділяючи її чотири основні характеристики: плавність, гнучкість, точність та оригінальність. Torrance (1998, с. 5-7), продовжуючи і розвиваючи ідеї Guilford, визначає креативність як процес прояву чутливості до проблем, браку знань, дисгармонії, пошуку відповідей і рішень, висування гіпотез, їх перевірки та формування результатів.

Балахтар (2021, с. 102) визначає креативність особистості як особистісну властивість, внутрішній ресурс, що уможливорює творчу й інноваторську діяльність, спрямовану на продукування та генерування оригінальних (нетривіальних) ідей та підходів до професійної діяльності, ефективне вирішення поставлених завдань нетрадиційним чином, конструктивне нестандартне і критичне мислення, прагнення до

вдосконалення як власного досвіду, професійних здатностей на шляху до самореалізації, так і формування креативної особистості здобувачів на заняттях, із залученням інноваційних технологій.

Креативність притаманна кожній людині, але більшість людей втрачає її внаслідок впливу різних факторів (Maslow, 1999, с. 115). Відкритість до нового, здатність до нестандартних рішень, захищеність зовнішнього середовища, свобода самовираження – це умови для реалізації потенціалу, саморозвитку (Rogers, 1994, с. 182).

У контексті освіти креативність можна розглядати з різних точок зору. Один із підходів до вивчення креативності в освіті пов'язаний із запровадженням компетентнісного підходу, який ґрунтується на розгляді креативності як співвідношення кількох структурних компонентів: методичного, процесуального, особистісного, панорамного (Erpenbeck, Sauer, 2000, с. 68). За такого підходу креативна компетентність визначається як здатність до ефективної та винахідницької діяльності, актуалізації знань і досвіду в умовах невизначеності з метою вирішення конкретних практичних завдань, готовність до адаптивного використання набутих знань, самоосвіти та самовдосконалення (Erstein, 2005, с. 89). Залежно від предмета, креативність у навчанні вивчається в чотирьох аспектах: особистісному (креативність співробітників і студентів), груповому (спілкування, співпраця), процесуальному, інституційному (фактори та умови середовища) (2007, с. 166).

Baer (2016, с. 10) стверджує, що навички, знання, ставлення не розвиваються у вакуумі, вони завжди змінюються залежно від домену, тому питання про розвиток креативності – це перш за все питання доменів, які потрібно використовувати. Основними можливостями розвитку креативності під час навчання в університеті є педагогічна діяльність і сприятливий клімат, навчальна програма (Goldsmith, Bridgstock, 2015, с. 340).

Креативність студентів має зв'язок із креативністю викладача. Рівень креативності викладачів пов'язаний з тим, як вони оцінюють характеристики

студентів, пов'язані з креативністю, тобто чим креативніший викладач, тим більш бажаними він вважає характеристики студентів, пов'язані з креативністю (Hwang, 2007, с. 8). Більше того, тип лідерства викладача та його сприйняття студентів також пов'язаний із креативністю (Kettler et al., 2018, с. 12). Існує різниця між сприйняттям і розумінням креативності студентів і викладачів. У той час як студенти в основному визначають креативність як характеристику людини або процесу (Zacher, Johnson, 2015, с. 77), викладачі розуміють креативність студента через вираження самороздумів, незалежних рішень, цікавості та мотивації, створення та розробки чогось нового (Jahnke et al., 2017, с. 56).

Люди, які працюють і навчаються у вищих навчальних закладах, щодня зіштовхуються, по суті, з одним і тим самим викликом (Jackson, 2008):

- Для вчителів це пов'язано із запитанням, на кшталт: «Як ми підготуємо наших студентів до все більш складного світу?»... Я маю на увазі не лише підготовку їх до їхньої першої роботи після закінчення університету, а як ми підготуємо їх до того, що вони можуть зіткнутися з багатьма проблемами, з якими вони зіткнуться протягом життя, працюючи, навчаючись і проживаючи, адаптуючись до мінливих обставин свого життя.

- З точки зору студентів, той самий виклик виражений у питанні «Як мені підготуватися до мого подальшого життя?». Яким навичкам, якостям, схильностям та цінностям мені потрібно навчитися, які з них я маю розвинути, і який досвід мені потрібно мати, щоб їх розвивати? Особистий і професійний розвиток має бути набагато більшим, ніж просто вивчення навчальної програми. Головний аргумент полягає в тому, що один із найважливіших методів, за допомогою якого ми можемо допомогти здобувачам підготуватися до свого майбутнього, — це дати їм змогу зрозуміти та розвинути свою креативність — як уяву, так і здатність перетворювати свої думки на нові речі.

Проблема креативності у вищій освіті полягає в тому, що вона не є хронічною, у тому сенсі, що більшість викладачів і осіб, які приймають

рішення, вважають, що є проблема, яку потрібно вирішити. Проблема полягає скоріше в почутті незадоволення світом вищої освіти, який, здається, у кращому випадку сприймає креативність як належне, а не відзначає внесок, який креативність робить в академічні досягнення, самовираження та особистий добробут. Проблема полягає не в тому, що креативність відсутня, а в тому, що вона є скрізь, включена в аналітичні способи мислення, які домінують на академічній інтелектуальній території (Jackson, 2008). Найважливішим аргументом для вищої освіти щодо серйознішого ставлення до креативності в навчанні студентів є те, що креативність лежить в основі виконання, навчання та розвитку в будь-якому контексті, а найвищий рівень продуктивності передбачає найбільш креативні дії з усіх.

Saunders (2004, с. 163) надає корисний синтез того, як креативність проявляється в ролі професійного педагога: «навчання є надзвичайно складною діяльністю – вона потребує як застосування науки, так і прояву гуманістичної уяви; вона вимагає вченості, суворого критичного дослідження, колективного створення надійних освітніх знань, з одного боку, і вимагає проникливості, натхнення, імпровізації, моральної чутливості та почуття краси, з іншого».

Вирішальною для креативного розвитку студентів є педагогічна позиція викладача, яку McWilliam (2009, с. 290) класифікує на один із трьох типів: «мудрець на сцені» (передавач знань), «керівник збоку» (фасилітатор), «втручання» і *-the-middle* (залучений співучень/співвиробник у процесі навчання). На її думку, сприянню креативності студентів найкраще сприяють «втручання» викладачів:

«Командно-контрольний принцип» — вони надають підтримку та спрямовують через структуровану діяльність, у якій вони самі беруть активну участь. Вони не беруть на себе роботу, пов'язану з мисленням і діянням. Це учитель, який «втручається в середину», є активним і залученим. Вони мають високі очікування та забезпечують високий рівень підтримки,

знаючи, що жодна з цих схильностей сама по собі не сприятиме кращим результатам навчання.

Посередники передбачають, що вони несуть відповідальність за залучення своїх студентів до спільної креативної практики. Посередники створюють можливості для практичної, усвідомленої та, де це доречно, спільної навчальної співпраці. Вони кидають виклик більш довгостроковим уявленням про «хороше» навчання різними способами. Зокрема, їхня педагогіка передбачає:

- менше часу, витраченого на передачу, і більше часу, витраченого на роботу над проблемами таким чином, щоб усі були в центрі подій;
- менше часу витрачається на мінімізацію ризиків і більше часу витрачається на експериментування, прийняття ризику та спільне навчання;
- менше уваги приділятиметься викладанню як судовому аудиту в класі чи на занятті та більше часу витратиметься на проєктування, редагування та збирання знань;
- менше часу витрачається на перевірку, запам'ятовування і більше часу витрачається на проєктування альтернативних форм автентичного оцінювання;
- менше часу, витраченого на психологічне консультування, і більше часу, витраченого на спільну критичність і достовірну оцінку.

Педагогічне завдання для викладачів, які мають намір розвивати креативні здібності студентів, потрійне. По-перше, це розвиток розуміння учнями власної креативності шляхом сприяння особистому дослідженню, обміну поглядами та розумінням у спільному, сприятливому дискурсивному середовищі та спільному створенню розуміння в групі студентів, включаючи вчителя. По-друге, йдеться про збагачення їхнього розуміння знаннями про креативність та її роль у людській діяльності. По-третє, йдеться про надання нових і складних можливостей для учня продовжувати розвивати та використовувати свій креативний потенціал як індивідуально, так і спільно.

Креативність студентів в цілому варта розвитку і її можна розвивати. Дослідження Jackson (2008, с. 23), що стосувалися для заохочення студентів до креативної діяльності в різних дисциплінарних контекстах, показали, які дії зазвичай виконують викладачі для того, щоб посприяти креативності студентів, а саме:

- сприяють студентам бути креативними;
- заохочують їх цінувати їхні зусилля до того, щоб бути креативними;
- дають студентам час на креативну роботу;
- забезпечують безпечні місця, де вони можуть випробувати щось нове;
- розвивають у студентів впевненість щодо ризику;
- розвивають впевненість студентів у собі працювати в непередбачуваних ситуаціях;
- сприяють розвитку самосвідомості та рефлексивному навчанню;
- створюють ситуації для навчання, у яких немає правильних відповідей;
- створюють реальні навчальні ситуації;
- забезпечують діяльність, яка є значущою для учасників;
- створюють навчальні ситуації, які одночасно приносять задоволення і складнощі;
- демонструють власну креативність: стають прикладом для наслідування;
- готові самі створювати щось нове;
- готові розкрити щось про себе в процесі навчання;
- виступають в ролі гідів і фасилітаторів;
- застосовують підхід до навчання за допомогою запитань;
- створюють можливості для проблем- або дослідницькі підходи до навчання;

- забезпечують можливості для спільної роботи та обговорення;
- чутливі до балансу між викликом і підкріпленням;
- чутливі до балансу між свободою та контролем;
- прислухаються до студентів як цілої групи так і окремих осіб і адаптують своє навчання в міру появи нових можливостей.

На додаток до стратегій залучення студентів до діяльності, за допомогою якої може розвиватися креативність, вчителі також можуть запроваджувати методи, які покращують навички асоціативного мислення студентів та їхню здатність генерувати й оцінювати ідеї. Наприклад, Jackson і Buining (2010, с. 120) описують використання навичок «дизайнерського мислення» в груповій роботі зі студентами.

Навчання для креативного розвитку студентів вимагає педагогічної позиції, яка є сприятливою, стимулюючою, емпатійною, відкритою для можливостей, яка є співпрацею та взаємною креативністю та яка цінує процес, а також результати. Викладачі працюють у сильному культурному та процедурному середовищі, яке має значний вплив на те, що вони можуть зробити як викладачі для сприяння креативності студентів. Незважаючи на ці обмеження або, можливо, через них. Викладачі, які піклуються про креативність, можуть подолати ці бар'єри, створивши за допомогою своєї педагогічної діяльності навчальний простір і можливості для навчання, які заохочують і винагороджують студентів за їхні креативні зусилля, а також за результати таких зусиль.

Креативність, як зазначає Лобода (2011) є особливою особистісною соціальною якістю практичного психолога, що допомагає реалізовувати «самобудівництво»; однією з найглибших детермінант особистості, що характеризує можливість повноцінної самореалізації не лише в процесі професіоналізації, а й в усіх сферах життєдіяльності. Насправді, дійсно для професійного становлення майбутніх практичних психологів найважливішою умовою ефективної професіоналізації є підготовка особистості нової генерації, здатної до глибокого креативного та критичного мислення в

рамках індивідуальних можливостей, прагнень та інтересів, з високим рівнем розвитку пізнавальної активності, розвиток особистості як креативного суб'єкта професійної діяльності з розвинутими професійно важливими якостями.

В свою чергу, Чаплак і Солійчук (2009) вважають, що професія сучасного практичного психолога належить до креативних професій тому, що досягнення майстерності залежить не тільки від успішності навчання й набуття певних знань і навичок у закладі вищої освіти, але й від багатьох особистих якостей і спеціальних здібностей особистості.

Пов'якель та Чепелева (1998) зазначають, що креативність це специфічна якість та психологічна характеристика професійного мислення практичного психолога. Горностай (2005) вважає, що практичний психолог, незалежно від спеціалізації, повинен мати такі якості як: креативна інтуїція, креативний пошук, поєднаний з досвідом і знаннями. Мартинюк (2004) запропонувала перелік професійно важливих якостей психолога, що характеризують креативний потенціал (винахідливість, нестандартність мислення, почуття новизни).

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив визначити професійне становлення як процес формоутворення особистості, що відбувається із людиною протягом всього життя. Професійне становлення визначається формуванням професійної спрямованості, компетентності, соціально значущих та професійно важливих якостей і їх інтеграція, готовність до постійного професійного зростання, пошук оптимальних прийомів якісного і творчого виконання діяльності у відповідності до індивідуально-психологічних особливостей люди.

Висвітлено креативність, в свою чергу, як джерело особистісного росту людини. Професійна креативність стимулює розвиток особистості людини, а також є професійно значущою характеристикою особистісної зрілості майбутнього практичного психолога. Креативність та реалізація креативного потенціалу, в свою чергу, визначаються як багатоцільова когнітивна креативна здатність, та мають чотири основні характеристики: плавність, гнучкість, точність та оригінальність.

Визначено, що професійна діяльність майбутнього практичного психолога передбачає розв'язання нестандартних проблемних ситуацій, де потрібно застосовувати власне креативність, креативний потенціал та креативне мислення. Тому ці здібності мають велике значення для практичного психолога, який працює з несподіваними, невизначеними для нього ситуаціями, для вирішення яких потрібно застосовувати креативність, винахідливість, інтуїцію.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КРЕАТИВНОСТІ НА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

2.1. Організація дослідження та обґрунтування вибору діагностичних методик.

Організація дослідження передбачала вияв впливу креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога. Наразі аналіз наукової літератури з досліджуваної теми дозволив припустити, що рівень розвитку креативності не є високим та ефективним для реалізації професійного становлення. Проте ми розуміємо важливість креативності для професійного становлення майбутнього практичного психолога, оскільки креативність та креативний потенціал є важливими чинниками соціальної активності та моральної свідомості для реалізації саме професійної діяльності в умовах сьогодення.

З метою визначення впливу креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога нами було проведено емпіричне дослідження (у цифровому форматі) в період з 20.01.2023 по 10.02 2023 рр. у цифровому форматі серед психологів закладу вищої освіти.

В емпіричному дослідженні взяли участь 48 практичних психологів із закладу вищої освіти (з яких 90% – жінки і 10% – чоловіки), а саме здобувачів Національного авіаційного університету освітнього рівня «Бакалавр», яких було розподілено за статтю, віком та місцем проживання (табл. 2.1.1).

До першої вікової групи увійшли здобувачі віком до 18 років (22,9% досліджуваних), до другої вікової групи – фахівці віком 18-20 років (64,6%), до третьої – психологи віком 21-22 років (8,5 % досліджуваних), до четвертої – здобувачі віком 23 роки і вище (4%). Виявлено, що 93% здобувачів проживають у місті, а решта (7%).

Таблиця 2.1.1

Розподіл досліджуваних майбутніх практичних психологів залежно від віку, статі та місця проживання

Група досліджуваних	Кількість осіб	Валідний відсоток
вік		
до 18 р.	11	22,9%
18-20 рр.	31	64,6%
21-22 рр.	4	8,5%
23 і вище рр.	2	4%
стать		
чоловіки	4	8,3%
жінки	43	89,6%
небінарна особистість	1	2,1%
місце проживання		
місто	45	93%
село	3	7%

Дослідження реалізовувалося в три етапи.

На *першому етапі* було здійснено теоретичний аналіз вивчення професійного становлення, визначено креативність та вплив креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога, уточнено мету та завдання дослідження, підбрано методологічний інструментарій, розроблено програму дослідження.

На *другому етапі* було проведено дослідження впливу креативності на професійне становлення майбутніх практичних психологів, діагностовано респондентів, зібрано й проаналізовано емпіричний матеріал.

На *третьому етапі* було узагальнено результати експериментальної роботи, перевірено їх відповідність меті та завданням дослідження, інтерпретовано результати дослідження і на їх основі розроблено методичні рекомендації щодо розвитку креативності та її впливу на професійне становлення майбутнього практичного психолога.

Діагностичним інструментарієм було обрано:

- 1). Тест «Діагностика креативного потенціалу та креативності»

2). Міні-анкета «Дієвість становлення особистості фахівця у сфері практичної психології» (Модифікований варіант міні-анкети В. Балахтар).

3). Авторська методика незавершених речень.

В основу дослідження покладено припущення про те, що креативність напряду впливає на ефективність та успішність становлення майбутнього практичного психолога.

Тест «Діагностика креативного потенціалу та креативності» дозволив охопити такі важливі аспекти, як межі допитливості й креативні можливості, віру в себе; стійкість та переконливість; амбіційність; «слухову» пам'ять; особливості зорової пам'яті; прагнення бути незалежною особистістю; вміння мислити абстрактно; зосередженість на справах. А загальні результати тесту показують рівень креативності респондента та креативного потенціалу. В опитувальнику 18 питань на які потрібно було відповідати згодою із твердженням/питанням, запереченням та частковою згодою.

Методика «Дієвість становлення особистості фахівця у сфері практичної психології» (Модифікований варіант міні-анкети В. Балахтар) дозволила виявити змістовий компонент потреби у становленні, усвідомленості і керованості процесу особистісних змін, вдосконалення у професійній діяльності. При обробці анкети проводився контент-аналіз отриманих даних і їх категоризація за ознаками ступеня актуалізації та змісту усвідомленості і керованості процесу становлення у професійній діяльності. Питання в цій методиці спрямовані на виявлення усвідомлених цілей життя, спрямованості становлення; визначення цінностей становлення у професійній діяльності; з'ясування наявності настанови становлення, самовдосконалення, самоствердження у професійній діяльності; змістове наповнення процесу професійного становлення, його розуміння і засоби; шляхи досягнення професійного успіху практичного психолога, його прагнення до постійного самовдосконалення у професійній діяльності.

Для оцінки особистісного розуміння майбутніми фахівцями основних понять ми розробили власний опитувальник – *методика незавершених речень* із відкритою формою запитань для того, щоб респонденти могли самостійно висловити свою думку.

Дослідження впливу креативності на професійне становлення майбутніх практичних психологів здійснювалось за критеріями, показниками та методичним інструментарієм, представленим у табл. 2.1.2

Таблиця 2.1.2

Критерії, показники та методики визначення впливу креативності на професійне становлення майбутніх практичних психологів

Критерії	Показники	Методика
Рівень розвитку креативності	Межі допитливості й креативні можливості, віра в себе; стійкість та переконливість; амбіційність; «слухова» пам'ять; особливості зорової пам'яті; прагнення бути незалежною особистістю; вміння мислити абстрактно; зосередженість на справах	Методика визначення креативності та креативного потенціалу
Дієвість професійного становлення	Змістовий компонент потреби у становленні, усвідомленість і керованість процесу особистісних змін, вдосконалення у професійній діяльності	«Дієвість становлення особистості фахівця у сфері практичної психології» (Модифікований варіант міні-анкети В.Балахтар)

<p>Власне розуміння основних понять, взаємозв'язок креативності та професійного становлення майбутнього практичного психолога, а також вплив креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога</p>		<p>Авторська методика незавершених речень</p>
---	--	---

На нашу думку, визначені методики є надійним та валідним діагностичним інструментарієм, який дає можливість дослідити вплив креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів

За результатами емпіричного дослідження нами виявлено достатній рівень креативності та креативного потенціалу майбутніх практичних психологів (Додаток Г).

Аналіз отриманих результатів свідчить, що більшість з опитуваних (98% - 47 респондентів) мають нормальний креативний потенціал і при вірних діях можуть його розвинути до високих показників (Рис. 2.2.1.) (Додаток Д).

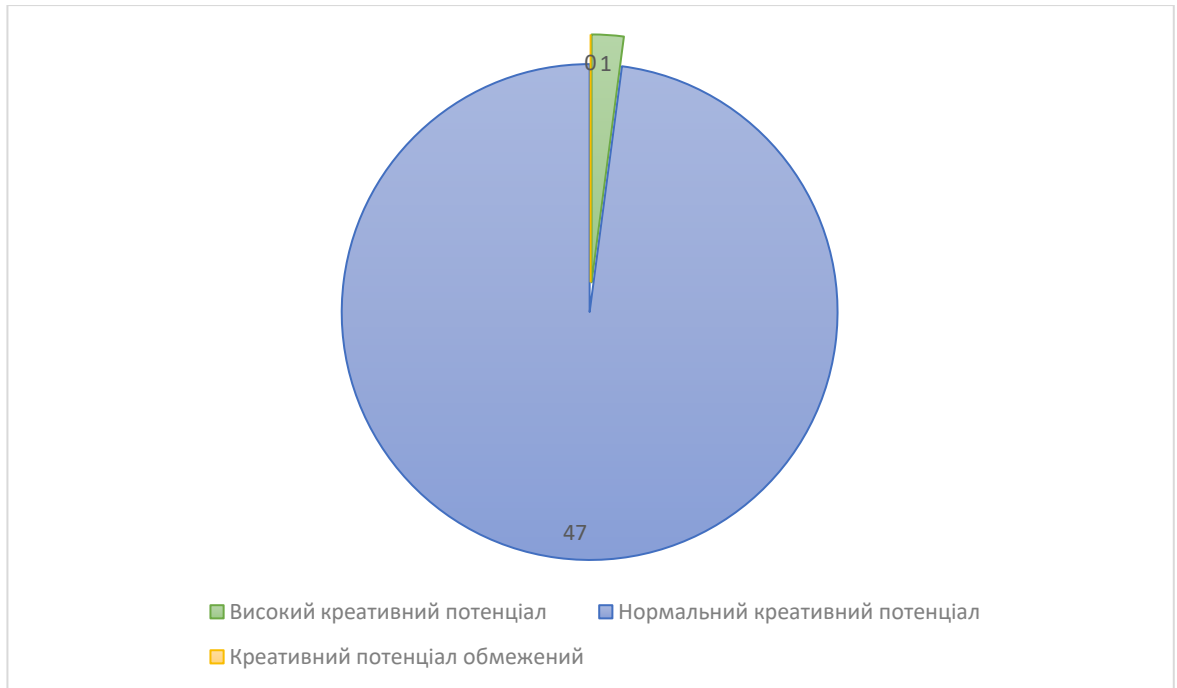

Рис. 2.2.1. Показники респондентів за рівнем креативності та креативного потенціалу

Варто також зазначити, що за показником «Межі допитливості і креативні можливості» ми спостерігаємо наступний розподіл за показниками (Рис. 2.2.2.): 75% респондентів мають високий рівень допитливості та креативних можливостей, решта опитуваних має середній рівень за цим показником, що може свідчити про зацікавленість респондентів у пізнаванні світу, що є сприятливим показником для професійного становлення особистості.

За показником «Віра в себе» бачимо дещо інші результати: всього 25% мають високі показники за цим параметром, у той час, як середні та низькі показники мають 62,5% та 12,5% відповідно. Це може свідчити про низьку самооцінку та впевненість у собі та власних силах.

Натомість рівень «Стійкість та переконливість» набрав рекордну кількість низьких показників – 48%, 17% - середні та 35% високі. А «Амбіційність», в свою чергу, рекордну кількість високих показників – 94%, та 6% - середніх показників, взагалі не маючи низьких, що характерно для періоду юності.

Рис. 2.2.2. Розподіл рівнів креативності та креативного потенціалу

Варто також зазначити, що слухова та зорова пам'ять отримали протилежні одне одному показники: 17% та 64% високих показників відповідно та 54% та 10% низьких показників відповідно. Це свідчить про краще сприйняття інформації за допомогою зору, ніж за допомогою слуху.

Показник «Прагнення бути незалежною особистістю» показав наступні результати: 42% високих результатів, 48% середніх та 10% низьких. Це свідчить про загальну налаштованість на незалежність серед наших респондентів.

Разом з тим, рівні «Вміння мислити абстрактно» (42% високих, 35% середніх та 23% низьких показників) та «Зосередженість на справах» (46% високих показників, 12% середніх та 42% низьких показників.) висвітлюють досить непогані показники у контексті креативності.

Власне методика «Дієвість становлення особистості фахівця у сфері практичної психології» містила у собі не тільки питання із одним вірним варіантом відповіді, але й відкриті запитання, де респондент міг написати

власні думки, тож розшифровка результатів відбувалася не за кількісними показниками, а вимагала комплексного аналізу (Рис. 2.2.3.).

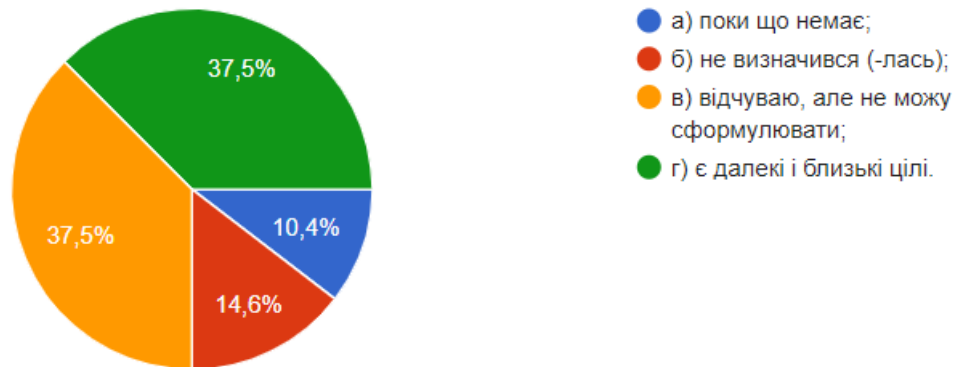

Рис. 2.2.3. Розподіл показників рівня цілей життя

Як ми бачимо, 37,5% респондентів досить чітко розуміють, яких професійних досягнень вони прагнуть у житті, ще 52,1% знаходяться у пошуку або обирають між варіантами, 10,4% ж респондентів не мають уявлення щодо їхнього майбутнього професійного становлення. Такі показники характерні для періоду юності, коли людина знаходиться у стадії пошуку себе та свого професійного шляху.

Друге питання мало відкритий характер та було покликано визначити цінності становлення у професійній діяльності. В більшості випадків респонденти відповідали надихаючими фразами, такими, як: «Ніколи не здаватися», «Ніколи не кажи ніколи», «Негаразди-це лише можливість почати все спочатку», «Тільки вперед».

Також траплялися настанови, на кшталт: «Ніколи не пригнічуй свою волю і відчувай свою природу», «Не спробуєш-не дізнаєшся. Я нічого не втрачу якщо спробую», «Йти туди, куди страшно».

На питання щодо саморозвитку, 79,8% респондентів відповіли, що вважають вірним вдосконалення протягом усього життя, але в моменті це роблять лише 25% (Рис. 2.2.4.)

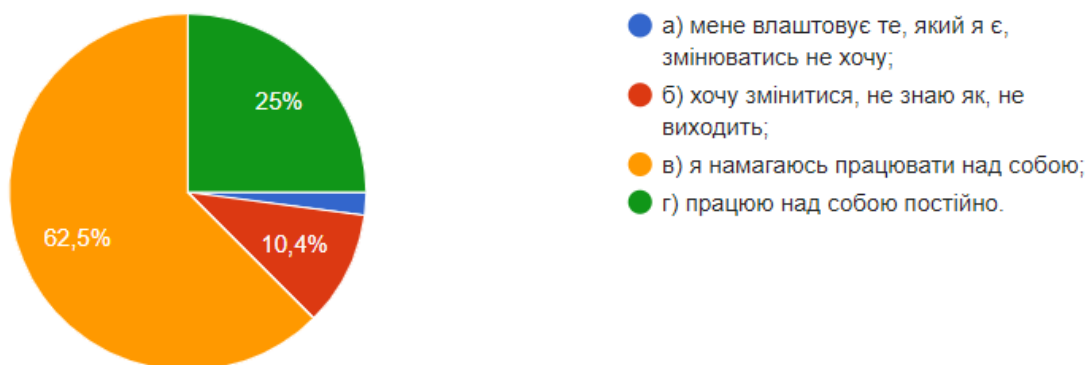

Рис. 2.2.4. Відповідь респондентів на запитання «Чи займаєтесь ви саморозвитком?»

Результати авторського опитувальника незавершених речень носили більш індивідуальний характер за рахунок відкритої форми запитань (Додаток В).

На запитання «Що таке креативність?», визначення, близьке до «створення нового», використали 33% респондентів.

Співвіднесли поняття креативності із творчістю 27% респондентів.

На запитання, що є професійним становленням, більшість використали визначення «покращення» або «вдосконалення»: «Постійне покращення рівня знань», «Це удосконалення професійних вмінь», «Саморозвиток та самовдосконалення в професії», «Вдосконалення власних умінь та навичок» тощо.

Всі респонденти визнали професійне становлення як один з головних чинників становлення та розвитку особистості, із відповідями, як: «Одна з головних ролей», «Якщо людина зростає професійно, то її зріст йде і особистісно, вони взаємопов'язані», «Дуже велика, вони взаємопов'язані» тощо.

Респонденти відмічають позитивний вплив креативності на професійне становлення майбутніх практичних психологів: «Позитивно впливає, так як впроваджуючи щось оригінальне, підходити до роботи творчо і розбавляти

суху психологію чимось більш цікавим і яскравим, можна краще зацікавлювати та достукатися потрібним методом до клієнта-потрібно шукати підхід», «На мою думку, позитивно впливає, адже креативність це також вміння імпровізувати», «Креативність може бути корисною для огляду проблеми чи питання з різних, несподіваних сторін; у визначенні особистого напрямку розвитку» і т.п.

2.3. Методичні рекомендації щодо розвитку креативності та її впливу на професійне становлення майбутнього практичного психолога

У закладі вищої освіти актуалізувати креативний потенціал особистості студента можливо, пропонуючи йому розв'язувати різноманітні креативні задачі, які моделюють ситуації професійної діяльності. На сучасному етапі психологічної науки існує два головних підходи до визначення поняття «навчальна задача», а саме: традиційний (задачі тотожні тому, що суб'єкт робив раніше, тобто він лише володіє недостатніми способами її розв'язування, коли спосіб тлумачиться не як приватне поняття, а як загальне для вирішення окремого виду задач, і при цьому провідною ознакою є не мотиваційна складова пошукової активності здобувача, а тільки її результативність) та інноваційний (обов'язкова співдіяльність викладача і студентів у процесі розв'язування, креативний компонент та розвиток пізнавальних процесів) (Семенюк, 2013).

Креативність – це те, що кожен може культивувати. Аналіз теоретичної літератури та емпіричне дослідження дозволили нам зрозуміти вектор, за яким необхідно працювати для того, щоб сприяти розвитку креативності, креативний потенціал, та, відповідно й вплив на професійне становлення особистості майбутнього практичного психолога.

Методичні рекомендації орієнтовані на розвиток креативності та її вплив на професійне становлення майбутніх практичних психологів. Так, доцільно, на нашу думку, фіксувати нові ідеї. Ідеї швидко зникають, тож

важливо їх надійно фіксувати на різноманітних носіях: носити із собою нотатник, ноутбук для записів чи просто записувати в телефон. Найголовніше – не залишати ідею в голові. Важливо пам'ятати, що не потрібно боятися складних завдань. Можна братися за проекти, які не обов'язково мають рішення, або такі ще не вигадані. Це призводить до конкуренції старих ідей, що сприяє появі нових. У процесі реалізації креативного потенціалу потрібно постійно розширювати свої знання, при чому в різних галузях. Це робить більш різноманітні знання доступними для взаємозв'язку, що є основою для будь-якої креативної думки. Як показав аналіз наукової літератури, викладачі та оточення дуже впливають на розвиток креативності. Тож, важливо оточити себе вірними людьми та приємними речами.

Також, існує багато практик, які допомагають бути більш креативним в повсякденному житті, вирішувати питання креативно не докладаючи для цього багато зусиль, тобто зробивши креативність частиною свого повсякденного мислення. Наприклад: заснути з розмірковуючи над проблемою. Доказано, що наш мозок продовжує свою роботу навіть після того, коли ми заснули, тож можна обрати проблематику і займатися нею перед сном, після чого існує вірогідність того, що рішення проблеми прийде уві сні. Ми перебуваємо в іншому біохімічному стані, коли бачимо сні, тому вони можуть бути такими корисними, коли ми застрягли у своєму звичайному способі мислення.

Формування креативного мислення варто розглядати і через використання письмових мозкових штурмів. Письмо та мозкові штурми часто використовуються для покращення креативності та спроб знайти нові рішення проблем чи нові ідеї, але, об'єднавши ці два способи можна покращити колективну креативність за рахунок більш вільного висловлення думок, ніж це буває в усній формі мозкового штурму.

Слід враховувати здоровий спосіб життя, фізичну активність, загальний стан здоров'я особистості, оскільки люди, особливо молоді,

схильні недооцінювати взаємозв'язок мозкової діяльності із станом здоров'я, тож покращення фізичних показників сприятиме покращенню креативності та креативного потенціалу.

На нашу думку, психолого-педагогічні умови, які сприяють креативній діяльності та розвитку креативних якостей студентів, самореалізації їх і у навчальному процесі, є наступні: створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в колективі через утвердження принципів педагогіки співробітництва; демократичний стиль спілкування викладачів зі студентами, свобода творчих дискусій, обміну думками; утвердження в педагогічному і студентському колективах культури спілкування тощо. Підготовка студентів до креативної діяльності стає результативною, якщо вона здійснюється через навчальну роботу, яка повинна розвивати у них інтерес до науково-дослідної роботи, креативної праці, вироблення раціональних умінь і навичок такої праці; самостійної роботи, мета якої – закріпити сформований під час навчання інтерес до креативної діяльності, розвинути звички до систематичної розумової праці та удосконалити методи наукового дослідження, сформувані потреби у творчому підході до вирішення професійних завдань.

Отже, основними методичними рекомендаціями щодо розвитку креативності та її впливу на професійне становлення майбутнього практичного психолога можна назвати такі: 1) навчально-творча задача, яка сприяє успішному креативному розв'язуванню задач професійного спрямування; 2) наявність здорового морально-психологічного клімату в закладі вищої освіти; 3) фіксувати нові ідеї та використовувати письмові та мозкові штурми для генерування креативних рішень; 4) демократичний стиль спілкування викладачів зі студентами; 5) свобода творчих дискусій, обміну думками; 6) розширювати горизонти професійних навичок та сміливо вирішувати складні завдання; 7) міркування над проблемними ситуаціями на ніч; 8) здоровий спосіб життя.

Висновки до другого розділу

Організація дослідження впливу креативності на професійне становлення майбутнього практичного психолога здійснювалася в три етапи. В емпіричному дослідженні взяли участь 48 майбутніх практичних психологів із закладу вищої освіти (Національний авіаційний університет), яких було розподілено за статтю, віком та місцем проживання.

За результатами проведення емпіричного дослідження було виявлено, що майбутні практичні психологи мають середній рівень креативності та креативного потенціалу, а більш детальний аналіз відповідей дозволив зрозуміти, що основні проблеми опитуваних пов'язані із вірою в себе та впевненістю.

За результатами дослідження за методикою «Дієвість професійного становлення» (модифікація Балахтар В.) виявлено, що студенти знаходяться в більшості у стадії пошуку та невизначеності. Привертає увагу той факт, що за авторською методикою незавершених речень, респонденти не чітко розуміють основні поняття креативності та не до кінця розуміють вплив креативності та креативного потенціалу на професійне становлення.

Розроблено методичні рекомендації щодо розвитку креативності та її впливу на професійне становлення майбутнього практичного психолога, що передбачають формування у психологів креативного мислення, креативних навичок відповідно вирішення навчально-творчої задачі, наявності здорового морально-психологічного клімату в закладі вищої освіти, фіксування нових ідей та використання письмових та мозкових штурмів для генерування креативних рішень, реалізацію демократичного стилю спілкування викладачів зі студентами та свободи творчих дискусій, обміну думками, розширення горизонтів професійних навиків та імплементації складних завдань, міркування над проблемними ситуаціями на ніч, а також дотримання здорового способу життя.

ВИСНОВКИ

Результати емпіричного дослідження дозволили зробити наступні висновки:

Теоретичний аналіз вивчення проблеми професійного становлення як продуктивного процесу розвитку і саморозвитку особистості показав, що професійне становлення на пряму впливає на процес розвитку і саморозвитку особистості, відбувається двосторонній зв'язок цих двох понять. Більше того, успіх у кар'єрі та розвиток особистості продовжують бути пов'язаними протягом усього дорослого життя, що робить покращення професійного становлення обов'язковою умовою для кращого становлення особистості та її розвитку та вдосконалення протягом всього життя.

В науковому дискурсі досліджуване поняття здебільшого потрактовується як властивість індивіда приймати на себе професійну роль. При цьому процес професійного розвитку є нерівномірним і гетерохронним, що пов'язано зі станом нестійкості та втрати рівноваги.

Визначення особливостей рівнів розвитку креативності та реалізації креативного потенціалу для професійного розвитку дозволило виявити, що ефективність розвитку креативності особистості залежить від багатьох чинників, серед яких найбільш суттєвими є вік людини, наявність середовища та спрямованого педагогічного впливу в різних соціокультурних установах. Креативність притаманна кожній людині, але більшість людей втрачає її внаслідок впливу різних факторів. Є важливим залучати студентів до креативної діяльності ще під час навчання у вищому навчальному закладі, так як креативність студента на пряму залежить від креативності викладача.

За результатами емпіричного дослідження впливу креативності на професійне становлення виявлено середній (нормальний) рівень креативного потенціалу (98% - 47 респондентів) і при вірних діях можуть його розвинути до високих показників, але, у той самий час, більш детальний аналіз допоміг виявити, що респонденти в більшості досить допитливі та амбіційні, але їм

бракує віри в себе та впевненості. Також, ми визначили, що зорова пам'ять превалює над слуховою пам'яттю.

За результатами дослідження за міні-анкетою «Дієвість професійного становлення» (Модифікована В. Балахтар) виявлено, що більшість респондентів знаходяться у стадії пошуку та невизначеності, що може бути обумовлено їхнім віком, а також негативно впливати на саме професійне становлення.

Водночас, викликає стурбованість той факт, що за авторською методикою незавершених речень, респонденти, в більшості, не розрізняють понять творчості та креативності, а також не до кінця усвідомлюють вагомість креативності в професійному становленні.

Визначено, що професійна діяльність майбутнього практичного психолога передбачає розв'язання нестандартних проблемних ситуацій, де потрібно застосовувати власне креативність, креативний потенціал та креативне мислення. Тому ці здібності мають велике значення для практичного психолога, який працює з несподіваними, невизначеними для нього ситуаціями, для вирішення яких потрібно застосовувати креативність, винахідливість, інтуїцію.

Розроблено методичні рекомендації щодо розвитку креативності та її впливу на професійне становлення майбутнього практичного психолога, що передбачають формування у психологів креативного мислення, креативних навичок відповідно вирішення навчально-творчої задачі, наявності здорового морально-психологічного клімату в закладі вищої освіти, фіксування нових ідей та використання письмових та мозкових штурмів для генерування креативних рішень, реалізацію демократичного стилю спілкування викладачів зі студентами та свободи творчих дискусій, обміну думками, розширення горизонтів професійних навиків та імплементації складних завдань, міркування над проблемними ситуаціями на ніч, а також дотримання здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балахтар, К. (2017). Креативність як фактор гармонійного розвитку. *Вісник післядипломної освіти*. В. В. Олійник (Ред.), 4/5(33/34), 9-16. Київ : Атопол Груп.
2. Балахтар, К. С. (2021). *Особливості впливу креативності на суб'єктивне благополуччя викладачів іноземних мов закладів вищої освіти*. http://umo.edu.ua/images/content/spec_rada/raz_spec_rad/DF26.455.006/1%D0%90%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%8F_%D0%9A.%D0%A1.%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%85%D1%82%D0%B0%D1%80.pdf. Київ
3. Білуха, Т., Дейниченко, Л., & Кухар, Т. (2022). Особистісні передумови успішності професійного навчання. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, (4 (53), 12-18. <https://doi.org/10.32689/maur.psych.2021.4.2>
4. Бондаренко, О. Ф. (2003) Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів–практиків. *Практична психологія та соціальна робота*, 8 -11.
5. Брюховецька, О. В., Горова, О. О. & Пінчук, Н. І. (2020). Вплив креативного потенціалу викладача вищої школи на особливості комунікації зі студентами. *Проблеми сучасної психології*, 3(19) Запорізький національний університет
6. Гупаловська, В.А. (2005) Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки. Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 25.
7. Горностаєв, П. П. (2005). Креативність і гармонійність особистості (психотерапевтичний аспект). *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Психологічні науки:зб. наук. праць*, 12, 9(33), 3-7. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова.

8. Дружиніна, І. А. (2011). Професійне становлення майбутніх психологів: теоретико-методологічний аналіз проблеми. *Український науковий журнал «Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації»*, 2, 425-427.

9. Клепиков, О. І., Кучерявий, І. Т. (1996). *Основи творчості особи: навч. Посібник*. К.: Вища школа.

10. Кокун, О. М. (2009). Методологічні засади та практичні заходи психофізіологічного забезпечення професійного становлення фахівця. *Збірник наукових праць КІПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Режим доступу: http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=us_publication&group=4&us_publication=837

11. Кокун, О. М. (2010). Теоретичні та практичні засади психологічного забезпечення професійного становлення особистості. *Матеріали II Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г.С. Костюка*, 167 – 171.

12. Кокун, О. М. (2012). *Психологія професійного становлення сучасного фахівця*. Інститут Психології Імені Г.С. Костюка НАПН України, 12.
https://lib.iitta.gov.ua/1651/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BD%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80_12.pdf

13. Кокун, О.М. (2013) Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології. *Практична психологія та соціальна робота*, 1 - 5.

14. Лобода, О. В. (2011). *Психолого-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу особистості майбутнього практичного психолога*. Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36523/100134473.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

15. Любарт, Т., Муширу, К., Торджман, С. & Зенасни, Ф. (2009). *Психологія креативності*. М. : «Когито-Центр». Доступ через: <http://login.ru/books/psikhologiya-kreativnosti-lyubart-t-mushiru-k-tordzhman-s-zenasni-f-uchebnye-posobiya/>.
16. Максименко, С. Д., Щербан, Т.Д. (1998). *Професійне становлення молодого вчителя*: навч. посіб. для студ. пед. вузів. Ужгород: Закарпаття.
17. Мартинюк, І. А. (2004). Тренінгова програма розвитку професійних якостей психолога, визначальних для роботи в початковій школі. *Практична психологія та соціальна робота*, 11, 56–59.
18. Мурашко, І. В. (2011) Потенціал особистості як багатовимірний феномен. Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 4.
19. Пов'якель, Н. І., Чепелева, Н. В. (1998). Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога. *Психологія :збірник наукових праць*, III, 35-41. К.: НПУ.
20. Пов'якель, Н. І., & Розова, Т. М. (2007) Креативний потенціал особистості та його становлення у майбутнього психолога. НПУ імені М. П. Драгоманова, 122.
21. Подоляк, Л. Г., Юрченко, В. І., (2006). Психологія вищої школи. К.: ТОВ Філ-студія.
22. Попович, О. В. (2013) Філософські виміри креативного потенціалу особистості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 6-8.
23. Розова, Т.М. (2006) Креативність як умова професіоналізму та особистісного зростання психолога-практика. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*, 302 – 314.
24. Семенюк, В. (2013). *Розвиток креативності студентів-майбутніх соціальних працівників з допомогою навчальних творчих професійних задач* (Doctoral dissertation, Тернопіль, ТНЕУ).

25. Чаплак, Я., Солійчук, І. (2009). Самовизначення майбутніх практичних психологів в професійній діяльності. *Соціалізація особистості і суспільні трансформації: механізми взаємовпливу та вияви : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Соціалізація особистості і суспільні трансформації: механізми взаємовпливу та вияви»]*, (Чернівці, 14-15 трав. 2009 р.), 348–351. М-во освіти і науки України, Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці : Книга – XXI.
26. Шкабаріна, М. А. (2018). *Розвиток педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін*. (Кандидатська дисертація). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, Рівне.
27. Baer, J. (2016). Creativity doesn't develop in a vacuum. *New directions for child and adolescent development*, 2016(151), 9-20.
28. Barron, F., & Harrington, D.M. (1981). Creativity, intelligence, and personality. *Annual Review of Psychology*, 32, 439–476; doi:10.1146/annurev.ps.32.020181.002255.
29. Bray, D. W., & Howard, A. (1980). Career success and life satisfactions of middle-aged managers. In L. A. Bond & J. C. Rosen (Eds.), *Competence and coping during adulthood* (pp. 258–287). Hanover, NH: Univ. Press of New England.
30. Brousseau, K. R, Prince, J. B. (1981) Job-person dynamics: An extension of longitudinal research. *Journal of Applied Psychology*, 59–62.
31. Costa, P.T., Jr, & McCrae, R.R. (2008). The revised NEO personality inventory. In G.J. Boyle, G. Matthews & D.H. Saklofske (Eds.), *The SAGE handbook of personality theory and assessment* (pp. 179–198). London: SAGE.
32. Diener E, Biswas-Diener R. (2002). Will money increase subjective well-being? *A literature review and guide to needed research. Social Indicators Research*, 119–169.
33. Epstein, R. (2005). *Generativity theory and creativity*. Hampton Press, Cresskill, NJ.

34. Erpenbeck, J. & Sauer, M. (2000). Das Forschungs-und Entwicklungsprogramm «Lernkultur Kompetenzentwicklung». *Lernen im Wandel - Wandel durch Lernen*. Munster
35. Goldsmith, B., & Bridgstock, R. (2015). Embedded creative workers and creative work in education. *Journal of Education and Work*, 28(4), 369-387.
36. Greenhaus, J.H., Parasuraman, S., & Wormley, W.M. (1990). Effects of race on organizational experiences, job performance evaluations, and career outcomes. *Academy of Management Journal*, 33, 64-86.
37. Guilford, J. (1965) Three sides of intelligence. *Psychology of thinking. Progress*, 14.
38. Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2008). The role of cognitive skills in economic development. *Journal of Economic literature*, 607-668.
39. Jackson, N. J. (2008) Tackling the wicked problem of creativity in higher education. *Background paper for a presentation at the ARC Centre for the Creative Industries and Innovation*, International Conference Brisbane June 2008 Creating Value: Between Commerce and Commons Available on-line at: <http://www.normanjackson.co.uk/creativity.html>
40. Jackson, N. J. and Buining F. (2010) Enriching Problem-based Learning through Design Thinking. In Barrett, T. and Moore, S. (eds) (2010) *New approaches to problem-based learning: revitalising your practice in higher education* London: Routledge.
41. Judge, T. A., Cable, D. M., Boudreau, J. W., & Bretz, R. D. (1995). An empirical investigation of the predictors of executive career success. *Personnel Psychology*, 48, 485–519.
42. Judge TA, Hurst C. (2007) Capitalizing on one's advantages: Role of core self-evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 1212–1227.
43. Kahneman D, Krueger AB, Schkade D, Schwarz N, Stone AA. (2006) Would you be happier if you were richer? *A focusing illusion. Science*, 1908–1910.

44. Kohn ML, Schooler C. (1982) Job conditions and personality: A longitudinal assessment of their reciprocal effects. *American Journal of Sociology*, 1257–1286.
45. London, M., & Stumpf, S.A. (1982). *Managing careers*. Reading, MA: Addison-Wesley
46. Lyubomirsky S, King L, Diener E. (2005) The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological Bulletin*, 803–855.
47. Maslow, A. H. (1999) The Far Limits of the Human Psyche, 432.
48. McCrae RR, Costa PT. (2003) *Personality in adulthood: A Five-Factor Theory perspective*. Guilford Press.
49. McWilliam, E (2009) Teaching for creativity: from sage to guide to meddler. *Asia Pacific Journal of Education*, 29, 3, 281-293.
50. Roberts BW, Caspi A, Moffitt TE. (2003) Work experiences and personality development in young adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 582–593.
51. Roberts BW, Wood D, Smith JL. (2005) Evaluating Five Factor Theory and social investment perspectives on personality trait development. *Journal of Research in Personality*, 166–184.
52. Rogers, C. R. (1994) A look at psychotherapy. *The formation of man*. Publishing group “Progress”, “Univers”, 480.
53. Saunders, L (2004) Evidence-led professional creativity: a perspective from the General Teaching Council for England. *Educational Action Research* 12(1) 163-167.
54. Scollon CN, Diener E. (2006) Love, work, and changes in extraversion and neuroticism over time. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1152–1165.
55. Sutin AR, Costa PT. (2008). *Reciprocal influences of personality and job characteristics across middle adulthood*.
56. Torrance, E. P. (1998) The Nature of Creativity as Manifest in the Testing. *The Nature of Creativity*, 43-75. Camb. Press, Cambridge.

ДОДАТКИ

Додаток А

ТЕСТ «Діагностика креативності та креативного потенціалу»

Виберіть один із варіантів відповідей.

1. Чи вважаєте ви, що світ, який вас оточує, можна зробити кращим?

- а) так;
- б) ні, він і так досить хороший;
- в) так, але тільки трохи.

2. Чи здатні ви своїми зусиллями змінити цей світ на краще?

- а) так, у більшості випадків;
- б) ні;
- в) так, але в окремих випадках.

3. Чи вважаєте ви, що ваші ідеї могли б забезпечити значний прогрес у поліпшенні справи освіти?

- а) так;
- б) так, але за сприятливих обставин;
- в) лише певною мірою.

4. Ваші творчі можливості та прагнення допоможуть у майбутньому змінити дещо кардинально:

- а) так, напевно;
- б) це малоймовірно;
- в) можливо.

5. Коли ви плануєте розпочати якусь справу, ви завжди переконані в позитивному варіанті її вирішення?

- а) так;
- б) частіше маю сумніви;
- в) так, завжди.

6. Чи мрієте ви зайнятися справою, про яку мало що знаєте?

- а) так, невідоме завжди приваблює;
- б) невідоме мене не цікавить;
- в) усе залежить від характеру цієї справи.

7. Вам необхідно виконати незнайому справу. Чи відчуваєте ви бажання зробити це досконало?

- а) так;
- б) задовольняєтесь тим, чого встигли досягти;
- в) так, але тільки тоді, коли мені це подобається.

8. Якщо справа, якої ви не знаєте, вам подобається, чи прагнете дізнатися про неї якомога більше?

- а) так;
- б) ні хочу навчитися тільки основного;
- в) ні, хочу задовольнитися тільки своєю цікавістю.

9. Коли вас спіткає невдача, то:

- а) розчаровуєтесь, втрачаєте інтерес;
- б) припиняєте дію, бо її здійснення стає не реальним;
- в) продовжуєте робити свою справу, навіть тоді, коли перешкоди подолати важко.

10. Виходячи з ваших міркувань, професію слід обирати відповідно до:

- а) своїх можливостей, подальших перспектив для себе;
- б) соціальної цінності та її престижу;
- в) переваг які вона забезпечить.

11. Чи легко ви можете зорієнтуватися на маршруті, який уже пройшли?

- а) так;
- б) ні, боюся заблукати;
- в) так, але тільки там, де місцевість сподобалась та запам'яталась.

12. Чи зможете ви, прослухавши лекцію, зразу переказати увесь її зміст:

- а) так, без проблем;
- б) усього згадати не зможу;
- в) запам'ятовується лише те що цікавить.

13. Коли ви чуєте слово незнайомою вам мовою, чи можете його відтворити по складах, без помилок, не знаючи його значення:

- а) так, без великих труднощів;
- б) так, якщо це слово легко запам'ятати;
- в) відтворю але незовсім правильно.

14. У вільний час я люблю:

- а) залишатись на самоті, міркувати;
- б) бути в компанії;
- в) мені байдуже, бути на самоті чи в компанії.

15. Ви займаєтесь справою і припиняєте її тільки тоді, коли:

- а) справу закінчено і виконано бездоганно;
- б) більш-менш задоволені результатом;
- в) не все ще вдалося зробити.

16. Коли ви на самоті, то:

- а) мрієте про якісь абстрактні речі;
- б) шукаєте собі конкретну справу;
- в) іноді міркуєте про речі, пов'язані з роботою.

17. Якщо якась ідея захоплює вас, ви міркуєте над нею:

- а) незалежно від того, де і з ким ви перебуваєте;
- б) роблю це тільки на одинці;
- в) там, де буде більш-менш спокійно.

18. Коли ви відстоюєте якусь ідею, то:

- а) можете відмовитися від неї, якщо вислухаєте переконливі аргументи опонентів;
- б) триматиметесь своєї думки, якими б не були аргументи;
- в) поміняєте свою думку, якщо спротив буде міцним.

Підрахуйте бали, яких ви набрали, таким чином:

За відповідь "а" - 3 бали;

За відповідь "б" - 1 бали;

За відповідь "в" - 2 бали;

Питання 1, 6, 7, 8 визначають межі вашої допитливості й креативні можливості.

Питання 2, 3, 4, 5 - свідчать про вашу віру в себе;

питання 9 і 15 - характеризують вашу стійкість та переконливість;

питання 10 - виявляє вашу амбіційність;

питання 12 і 13 - свідчать про вашу "слухову" пам'ять;

питання 11-визначає особливості зорової пам'яті; питання 14-засвідчує ваше

прагнення бути незалежною особистістю;

питання 16, 17 - характеризують ваше вміння мислити абстрактно;

питання 18 – розкриває сутність вашої зосередженості на справах.

Загальна сума набраних балів показує рівень вашої креативності, творчого потенціалу.

49 і більше балів. У вас доволі високий творчий потенціал, який надає вам великих особистісних та професійних можливостей. Якщо на практиці реалізувати ваші здібності, то вам розкриють різні форми творчості.

Від 24 до 48 балів. У вас нормальний творчий потенціал. Ви маєте необхідні якості,

що допомагають вам творити, шукати нові ідеї та рішення. Однак у вас є проблеми, які ускладнюють творчий процес. Поставтеся прискіпливіше до себе.

23 і менше балів. Ваш творчий потенціал обмежений, або ви недооцінили себе та свої можливості. Відсутність віри у свої сили може призвести до думки, що ви нездатні творити. Спробуйте подолати це в собі й тим самим ви розв'яжете проблему.

Міні-анкета «Дієвість становлення особистості фахівця у сфері практичної психології

(Модифікований варіант міні-анкети В.Балахтар)

Мета: дослідити змістовий компонент потреби у становленні, усвідомленості і керованості процесу особистісних змін, вдосконалення у професійній діяльності.

Інструкція. Виберіть варіант відповіді на питання анкети, який найбільш відповідає опису вашої внутрішньої позиції. На друге питання, а також при виборі варіанту «г» у питаннях 1, 3 і 4, дайте розгорнуту змістовну відповідь.

1. У вас є мета становлення у професійній діяльності?

- а) поки що немає;
- б) не визначився (-лась);
- в) відчуваю, але не можу сформулювати;
- г) є далекі і близькі цілі.

Які? _____

2. Кредо (лозунг) вашого життя, становлення у професійній діяльності

_____ 3. Чи варто прагнути до самовдосконалення, самоствердження у професійній діяльності?:

- а) це банальна, нещира думка;
- б) треба радіти тому, що є;
- в) якщо це потрібно для справи, якщо вимагають обставини;
- г) варто це робити протягом всього життя. Для чого?

4. Чи займаєтесь ви саморозвитком?

- а) мене влаштовує те, який я є, змінюватись не хочу;
- б) хочу змінитися, не знаю як, не виходить;
- в) я намагаюсь працювати над собою; г) працюю над собою постійно. Як?

5. Чим, на Вашу думку, визначається професійний успіх практичного психолога, його прагнення до постійного самовдосконалення у професійній діяльності. Як?

- а) бажання принести користь суспільству, бути корисним
- б) можливістю самореалізуватись як професіонал, кар'єрне зростання

в) добросовісність, ефективність та результативність практичної психології, уміння визначати пріоритети у вирішенні поставлених завдань

г) виключно альтруїзмом

При *обробці анкети* проводиться контент-аналіз отриманих даних і їх категоризація за ознаками ступеня актуалізації та змісту усвідомленості і керованості процесу становлення у професійній діяльності. Перше питання спрямоване на виявлення усвідомлених цілей життя, спрямованості становлення; друге – визначення цінностей становлення у професійній діяльності; третє питання – з'ясування наявності настанови становлення, самовдосконалення, самоствердження у професійній діяльності; четверте – змістове наповнення процесу професійного становлення, його розуміння і засоби; п'яте питання – шляхи досягнення професійного успіху практичного психолога, його прагнення до постійного самовдосконалення у професійній діяльності.

Авторська методика незавершених речень

Що таке креативність?	Що таке професійне становлення?	Що таке професійне становлення?	Яким чином креативність впливає на професійне становлення майбутнього практичного психолога?
Нестандартне мислення	Напрацювання досвіду	Вважаю, що якщо особистість розвивається, вона стає більш компетентна, різностороння і широко відкрита Всесвіту, особливо якщо ця інформація корисна їй професійно, це позитивно вплине на профстановлення.	На можливість адаптуватися, обирати методики відповідно до ситуації, почуттів клієнта
Креативність-це оригінальне та творче вирішення тої чи іншої задачі найбільш цікавим способом.	Професійним становленням можна назвати успішну самореалізацію особистості у вибраній професійній діяльності	Визначна	Позитивно впливає, так як впроваджуючи щось оригінальне, підходити до роботи творчо і розбавляти суху психологію чимось більш цікавим і яскравим, можна краще зацікавлювати та достукатися потрібним методом до клієнта-потрібно шукати підхід.
Сміливість	Постійне покращення рівня знань	Одна з головних ролей	На мою думку, позитивно впливає, адже креативність це також вміння імпровізувати
Оригінальність	Коли людина зрозуміла чого вона хоче досягти в роботі і йде до цього впевнено	Якщо людина зростає професійно, то її зріст йде і особистісно, вони взаємопов'язані	На мою думку, креативність є чудовою в роботі практичного психолога. Завдяки їй кожен професіонал має змогу придумувати власні тести/завдання (звичайно, що відповідно до правил, які визначені в кодексі психолога)
У всьому знайти щось цікаве, навіть, в тому, що здається банальним	Проф. становлення особисто для мене це визначення того де я буду найбільш ефективною і те що мені найбільше буде подобатись. Розвиток у цій сфері	Якщо професія становить достатньо значущу частину життя, професійний успіх та розвиток необхідний і у особистісному самовдосконаленні.	Креативність може бути корисною для огляду проблеми чи питання з різних, несподіваних сторін; у визначенні особистого напрямку розвитку.
Коли ти сам можеш зробити	набування навичок у професії та	Професійне зростання	-

щось без інших джерел	положення на професійне зростання		
Креативність - здатність або навичка, що допомагає знайти альтернативні виходи з ситуацій, творчий підхід, не банальна думка	саморозвиток та самовдосконалення в професії	визначення самого себе та самореалізація в професії	вміння подивитись на ситуацію з різних сторін, різні види вирішення проблеми, це є важливою складовою в інструментарії психолога
Творчість	Становлення у професійній діяльності, бла бла бла, наче визначення з підручника	Це аспект самореалізації особистості, без якого легко поїхати кукухою відчуваючи свою неповноцінність в суспільстві/соціумі	Я не проводила дослідження, даних не маю. Знаю тільки, що креативність і близько не є обов'язковим скілом, задля побудови успішної кар'єри практичного психолога.
створення чогось оригінального і не схожого на щось інше	шляхи і способи до успіху в своєму ділі	вважаю, що вона одна з головних	вона допомагає шукати різні, цікаві і дієві підходи до вирішення поставлених проблем
Креативність – це влучний крінж	Шлях постійного самовдосконалення у психологічній практиці, оволодіння навичками, своїм стилем психотерапії	Якщо банально, покращення самооцінки	Вона дозволяє додавати нові псих. методики до практики з клієнтом, щоб підібрати те, що йому підійде, навіть створювати свої
вміння робити оригінальні речі з незвичним підходом	Реалізація людини в своїй професії	Дуже велика, вони взаємопов'язані	Допомагає більш ефективно працювати. Знаходить багато рішень одної проблеми для кожного клієнта особисто, грубо кажучи
Склад розуму, дозволяючий робити та захоплюватися творчою діяльністю	формування професійних намірів особистості та вступ до вивчення та засвоєння професійних знань, умінь і навичок; професійна адаптація особистості; реалізація майбутнього фахівця у професії.	особистість поступово змінюється, і це призводить до перебудови мотивів навчально-професійної діяльності та формування нових властивостей особи.	розвиток креативності сприяє становленню творчої зрілості фахівця в процесі самоактуалізації особистості, досягненню ним особистісної, професійної та духовної вершин.
Творчий, оригінальний підхід до будь чого	Досягнення своїх цілей у професії	Думаю що дуже важливо реалізуватись у професійній сфері, бо тоді людина розвивається і особистісно. Підвищує	Дуже важливо бути креативним, бо завдяки креативності ти будеш відкривати себе з різних сторін і знайдеш свій напрям який тобі

		свою самооцінку, самореалізовується	подобається та будеш направляти свою свою енергію та креативність справі яку ти вибрав
творчі здібності індивіда, що характеризуються створенням нових ідей.	Професійне становлення - це становлення особистості як спеціаліста у певній спеціальності.	Велика роль.	Чи впливає креативність на становлення майбутнього практичного психолога взагалі? Без креативності особистість як спеціаліст теж може здобути значне визнання і задовільнитись цим рівнем протягом усього життя. Питання в використанні креативності постає тоді, коли людина задає собі певний рівень досягнень.
Самовираження	Вдосконалення власних умінь та навичок	Важлива	Валиває позитивно адже це робота людьми
Співставляти з уже існуючого контенту щось органічне та індивідуальне.	Процес становлення фахівця, який починається з моменту вибору професії.	Проходячи шляхом професійного становлення людина поступово змінюється сама.	-
Вміти робити щось своє, або робити з чогось унікальне, імпровізація	Це професійний досвід людини, який вона здобула впродовж життя	Самовдосконалення, саморозвиток особистості людини	Впливає на працездатність людини, робить людину більш впливовою, цікавою
Здатність вигадувати та втілювати нові ідеї.	процес саморозвитку, професійний розвиток, вибір направлення, самопроектування видів діяльності, розвиток соціальної зрілості	соціальна зрілість	новітність підходів у професійному самопроектуванні та подальшому розвитку
Ідеї творчість, думки, які існують у кожної людини та роблять її індивідуальною.	Визначення себе в обраній професії, самореалізації та самовдосконалення в цій справі.	Роль професійного становлення в особистісному розвитку займає важливе місце.	Креативний і новаторський підхід до роботи практичного психолога допоможе опанувати професію та самовдосконалитись.
новаторська діяльність людини	самореалізація та самоактуалізація, тобто досягнення високого рівня у певній професії	Професійне становлення відкриває в людині нові якості та можливості, можливо змінюються цінності та пріоритети в житті. Професійне становлення допомагає особистості спочатку знайти, а потім закріпити, своє місце в суспільстві, мету по	Креативність розвиває до нових ідей та можливостей, до вдосконалення технік та роботи із людьми, а також до створення нових актуальних сучасних програм по вирішенню проблем

		життю та призначення	
Здатність створювати щось нове у будь-яких сферах. Або покращувати те, що вже було створене.	Це розвиток особистості в певній сфері діяльності	За допомогою професійного становлення особистість може розкрити та розвинути в собі нові якості	Надає можливість цікаво та творчо підходити до виконання завдань
здатність людини до нових ідей, застосування творчості у різних сферах	Це розвиток особистості як професіонала певної галузі	Професійна діяльність впливає на особистість, оскільки розвиває та/або виховує нові навички (наприклад, уважність, концентрацію, пам'ять, емпатію тощо).	Оскільки робота практичного психолога передбачає індивідуальне консультування окремих особистостей стосовно їх індивідуального життєвого досвіду, то креативність допоможе фахівцю знайти чи розробити (з нуля або з уже існуючих методів) комплексний підхід до легшого та надійнішого вирішення проблем клієнтів.
Це здатність створити щось нове та неочікуване	Коли ти впевнено крокуєш дорогою тяжких питань та починаєш сприймати їх не як складнощі, а як допомогу у розвитку	Чим ближче людина до повноцінного проф.становлення, тим впевненіша вона в собі, а коли ми впевнені в собі, то з'являється мотивація підкорювати гори	Без креативності практичний психолог буде «сухим», не буде ніяк підлаштовувати методики під себе, що не дасть змогу щиро розкрити інтерпретацію тих же методик, буде просто завчена інформація, яку може засвоїти будь-хто
Здатність створювати щось нове.			
Здатність створювати щось круте з нуля	Одна з ключових потреб людини, адаптація до зовнішнього та внутрішнього світу.	Усвідомлення себе частиною суспільства, пошук цінностей та мотивації, розвиток умінь приміряти на себе роль.	Психіка людини занадто складна для того, щоб вивчати її і працювати з нею виключно традиційними способами з чітко встановленими правилами ми и та нормами. Психіка гнучка і людина, яка з нею працює, повинна вміти адаптуватися до ситуації, проявляти креативність у випадках, коли правила не діють.
на приклад, вміння малювати і щось придумувати	Можливість реалізувати себе як спеціаліста	Взаємозв'язок розвитку людини	Здатність підготувати до вирішення проблем з різних сторін
Вміння разом поєднувати свої знання, вміння та навички, які здаються	Становлення особистості як професіонала у певній діяльності	Велика, оскільки багато нових знань розвивають людину	Креативність у роботі психолога допомагає знайти підхід до кожного клієнта і вирішення його питань

несумісними.			
Це здатність уявляти та творити	Реалізація себе в видах професії	Особистість поступово змінюється і разом з нею її мотиви та формування її нових властивостей	Креативність впливає на реалізацію особи в її професії та розкриттям її потенціалу тим самим впливає на професійне становлення нею практичним психологом
Вміння шукати незвичайні рішення задач	професійне становлення-це процес саморозвитку, самовдосконалення та самопроекування в певних професійних аспектах.	самопізнання, занурення більше в себе, і змога дізнатись більше цікавого і важливого про себе.	.
Талант людини до різного виду мистецтва	Спрямованість на постійне професійне зростання	Саморозвиток	Нові ідеї в психологічній індустрії, нові підходи до людей
на мою думку креативність - це коли людина може показати себе в соціумі з різних, цікавих сторін. показати свої можливості.	Ціль, мета в житті	Ресурсна сфера у житті	Прямо, треба ж знаходити власний підхід до кожного клієнта і тд.
Вміння вносити в своє життя творчість, різноманітність ідей	Це процес розвитку та саморозвитку та реалізації себе у якомусь виду професії	Особистість починає змінюватись що призводить до перебудови мотивів та формуванню нових властивостей	Креативність впливає на саморозвиток особистості, її працездатність та самоактуалізацію потенціалу особи тим самим впливає на її професійне становлення майбутнього практичного психолога
Для мене це під вид індивідуальності	Це коли ти досягаєш високого рівня у професії, і ти задоволений цим	Одна з найвеличезних ролей в житті, бо ти працюєш постійно, щоб забезпечувати себе, і отримувати задоволення від роботи	Психологу потрібно мати креативне мислення, бо при роботі з клієнтами це буде в нагоді
Талант людини до будь якого виду творчості	Це освоєння та самопроекування професійно орієнтованих видів діяльності чи певної роботи	Саморозвиток, рефлексія, самореалізація, правильна постановка цілей, реалізація себе в професії й самоактуалізація свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму.	
Це коли в тебе дуже багато	Це професійна реалізація	Складно сказати	Допомагає шукати нестандартні вирішення

крутих, не стандартних ідей і голові			задач , допомагає реалізувати свої ідеї
Цікаве створення та відтворення ідей в реальність які вигадані будь якою особою ,це творчий погляд на ту чи іншу справу	процес розвитку і саморозвитку особистості, визначення свого місця в професії	реалізація себе в професії	допомагає створювати нові ідеї, які відхиляються від традиційних або прийнятних систем нашого мислення
Це реалізація своєї уяви в практиці , незвичайний погляд на речі	Продуктивний процес розвитку та саморозвитку особистості	Велика	Майбутній практичний психолог матиме змогу знаходити нові шляхи вирішення проблем
Творча діяльність	Удосконалення себе у обраній сфері	Це «закаляє» мене як особистість.	Це дає змогу побачити декілька шляхів вирішення ситуації.
Творчі здібності людини, що дозволяють створювати щось нове	Досягнення авторитетності у своєму професійному колі за допомогою особистісних навичок, знань, умінь.	Дисципліна.	На мою думку потрібно добре розуміти і вивчати протоколи надання допомоги, креативність вторинна
Уміння вирішити поставлене питання так, як зазвичай його не вирішують.	становлення людини в певній галузі як професіонала	особистісний розвиток на мою думку тісно пов'язаний з проф становленням, адже якщо вона не самовдосконалює себе та свої навички - проф становлення дуже уповільнюється	допомагає дивитись на ситуації з різних сторін, знайти та запропонувати декілька варіантів рішення проблеми і тд
Здатність до пошуку нестандартних вирішень різних ситуацій	якщо слухати гугл...щось типу пошуку своєї професії, розвиток у ній	більше пізнаєш себе та щось нове для себе	більше способів щоб розвиватися, навчатися, заробляти(та щось типу такого)
уміння небанально приймати та знаходити рішення всіляких питань, проблем уміння розвиватись різними способами	Процес за якого людина розвивається як професіонал в обраній сфері	Важлива. Оскільки вона допомагає людині, по-перше, задовольнити її потребу у проф. реалізації, а, по-друге, втілити свій потенціал та думки в обраній сфері	Творчий погляд допомагає підходити до різних речей/подій/явищ з незвичної точки зору, розуміти їх краще та знаходити шляхи для застосування. Як по відношенню до себе для саморозвитку, так і у відношенні з іншими для кращого розуміння їх самих, їх емоцій та вчинків
створення чогось не звичного, вражаючого	Кваліфікованість , ефективність і результат і це все досягається протягом життя	Скоріш всього усердність є головним	-

Незвичний (творчий) погляд на речі/події/явища	це цілісний процес, що динамічно розгортається у часі: від формування професійних намірів до повної реалізації в діяльності.	в результаті професійного становлення особистість поступово змінюється, і це призводить до перебудови мотивів навчально-професійної діяльності і формування нових властивостей особи.	практичний психолог завжди займається креативністю у своїй роботі. Креативність у професійному становленні допомагає розглянути різноманітні теоретичні та експериментальні напрямки дослідження у сучасній психології, а також завдяки креативності можна знайти неоднакові підходи до тлумачення самого поняття.
Це явище яке відрізняє сіру масу людей	ціль, мета людини для досягнення кар'єри	мотивація працювати заради результату	нестандартний підхід до професії, винахідливість методів через креативність
це творчі здібності людини , що дозволяють створювати і втілювати в життя принципово нові ідеї.	Кар'єрний зріст, реалізація людини як кваліфікованого спеціаліста	Велика, адже, будучи спеціалістом у тій чи іншій сфері, людина так чи інакше саморозвинулась, вклала деякі зусилля, діяла за своїми переконаннями та мріями	Людина, що бажає пов'язати своє життя з психологією, має, зазвичай, велику креативність. Без неї методики наврядчи можна проводити, як і знаходити підхід до важких клієнтів. Не знаю, я розумію, що це є дійсно потрібним чинником, але саме пояснити не можу. Просто це аксіома, необхідна спеціалісту
Нестандартний, новий та творчий підхід до ситуації, проблеми	Розвиток (ріст) людини у своїй професійній діяльності, де вона працює. Коли людина намагається оволодіти професіоналізмом, бути компетентним спеціалістом крок за кроком	Якщо людині подобається її робота, то вона буде хотіти працювати, що говорить про те, що у неї є більше шансів на успіх. А якщо людина відчуває свій потенціал, свою успішність то вона буде відчувати себе більш значимою та впевненою	У своїй роботі практичний психолог повинен знайти підхід до кожного зі своїх клієнтів, і до кожного він буде різний та індивідуальний. Враховуючи це креативність знадобиться, щоб придумати нові ідеї для вирішення проблеми, можливо навіть нестандартні, які підійдуть саме для тієї чи іншої людини

Результати дослідження за показником рівня креативності та креативного потенціалу

№ респондента	Загальна сума балів
1	43
2	42
3	39
4	40
5	33
6	46
7	40
8	38
9	41
10	47
11	41
12	36
13	44
14	34
15	45
16	34
17	40
18	45
19	39
20	47
21	42
22	37
23	41
24	42
25	43
26	36
27	40
28	42
29	40
30	37
31	39
32	38
33	37
34	36
35	49
36	43

37	42
38	37
39	44
40	39
41	41
42	38
43	40
44	39
45	41
46	41
47	42
48	37

**Результати дослідження креативності та креативного потенціалу за
детальними показниками**

№	Показники								
	Межі допитливості й креативні можливості	Віра в себе	Стійкість та переконливість	Амбіційність	«Слухова пам'ять»	Особливості зорової пам'яті	Прагнення бути незалежною особистістю	Вміння мислити абстрактно	Зосередженість на справах
	max=12	max=12	max=6	max=3	max=6	max=3	max=3	max=6	max=3
1	10	11	5	3	3	2	3	5	1
2	11	9	3	3	5	2	2	4	3
3	9	7	4	2	4	1	3	6	3
4	10	8	6	3	4	2	2	4	1
5	10	6	3	3	2	1	2	4	2
6	12	10	5	3	3	3	3	6	1
7	9	6	3	3	5	3	3	5	3
8	8	7	4	3	3	1	3	6	3
9	10	9	3	3	4	2	2	5	3
10	12	10	3	3	4	3	3	4	3
11	10	9	3	3	3	3	1	6	3
12	9	7	3	3	3	2	3	3	3
13	11	10	3	3	5	2	3	6	1
14	12	5	3	3	3	2	2	3	1
15	10	9	6	3	3	3	2	6	3
16	9	6	4	3	3	3	2	3	1
17	9	8	4	3	4	3	2	4	3
18	11	8	5	3	4	3	2	6	3
19	11	11	3	3	2	3	1	3	2
20	9	12	6	3	6	3	2	5	1
21	11	10	3	3	5	3	2	4	1
22	9	8	3	3	4	3	3	3	1
23	11	11	4	3	3	1	3	4	1
24	11	10	3	2	3	3	3	4	3
25	12	7	5	3	5	3	1	6	1
26	9	7	3	3	3	3	2	4	2
27	10	7	4	3	2	2	3	6	3
28	11	10	3	3	4	3	2	4	2

29	12	7	3	3	3	3	2	4	3
30	10	9	3	3	2	3	2	4	1
31	11	8	5	3	2	2	2	3	3
32	10	6	5	3	3	3	3	4	1
33	9	10	4	3	4	3	1	2	1
34	10	8	3	3	2	3	2	4	1
35	11	10	6	3	4	3	3	6	3
36	10	7	6	3	3	3	3	5	3
37	12	10	3	3	3	1	3	6	1
38	10	7	5	2	5	2	2	3	1
39	10	9	6	3	4	3	2	4	3
40	11	8	3	3	4	2	2	5	1
41	9	8	5	2	4	3	2	5	3
42	11	6	6	3	3	1	3	4	1
43	11	6	6	3	2	3	2	6	1
44	9	9	3	3	4	3	1	4	3
45	10	8	4	3	2	3	3	5	3
46	10	8	5	3	5	3	3	2	2
47	11	8	3	3	3	3	3	5	3
48	12	7	3	3	3	2	2	3	2